

ΘΑΝΑΤΙΚΕΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΕΟΤΕΡΟ ΛΑΥΡΙΟ

Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ένα μεγάλο βιομηχανικό κέντρο, το πρώτο για το νεότερο ελληνικό κράτος, ιδρύθηκε στο Λαύριο, στην περιοχή αυτή της Αττικής, που ήταν γνωστή από τη βαθύτατη αρχαιότητα για το μεταλλευτικό πλούτο της και που η απαρχή των μεταλλευτικών εργασιών στο έδαφός της χάνεται στα βάθη των αιώνων¹. Ήταν η εποχή που το νεαρό ελληνικό κράτος προσπαθούσε να επιτύχει την οικονομική του ανασυγκρότηση με την ανάπτυξη όλων των διαθέσιμων πλουτοπαραγωγικών πηγών και τη δημιουργία αξιόλογης βιομηχανίας. Η κατάσταση όμως δεν ήταν διόλου ευνοϊκή για πολλούς λόγους, οι κυριότεροι από τους οποίους μπορούν να συνοφιστούν στην έλλειψη μεγάλων επενδυτικών κεφαλαίων, στην έλλειψη κρατικών κινήτρων και κρατικής προστασίας, στην έλλειψη καταρτισμένου και ειδικευμένου εργατοτεχνικού προσωπικού κ.ά.²

Την εποχή αυτή ακριβώς, δηλαδή στα 1860, ο Ανδρέας Κορδέλλας³, νέος μηχανικός μεταλλείων, επισκέπτεται το Λαύριο με εντολή του Υπουργείου Οικονομικών και συντάσσει την έκθεσή του για τις δυνατότητες αξιοποίησης του μεταλλευτικού πλούτου⁴. Το ξένο κεφάλαιο όμως με εκπρόσωπο τον ιταλό J.B. Serpieri στα 1864 αποκτά το δικαίωμα μεταλλευτικών εργασιών και στα 1865 γίνεται η έναρξη των εργασιών και της παραγωγής μαλύβδου από την Εταιρία Serpieri-Roux-De Fraissinet⁵. Ακολουθεί το «Λαυρεωτικό» λεγόμενο ζήτημα (1871-1873) που προέκυψε από το γεγονός ότι η Εταιρία δεν αρκέστηκε στην εξόρυξη μεταλλεύματος μόνον, αλλά προχώρησε και στην ανάτηξη των «εκβολάδων», δηλαδή των μεταλλούχων αποριμμάτων που υπήρχαν σε τεράστιες ποσότητες στην επιφάνεια της περιοχής και τα οποία είχαν προέλθει από τις εργασίες της αρχαιότητας⁶. Το «Λαυρεωτικό», μετά το σάλο που προκάλεσε, την επέμβαση των ξένων δυνάμεων Γαλλίας και Ιταλίας, την πτώση δυο ελληνικών κυβερνήσεων, διευθετήθηκε με την εξαγορά της Εταιρίας από τον Ανδρέα Συγγρό και τη συγκρότηση της «Εταιρείας των Μεταλλουργιών Λαυρίου» (1873) και της μετά από λίγο (1875) «Γαλλικής Εταιρίας Μεταλλείων Λαυρίου» (Compagnie Française des Mines du Laurium)⁷.

Αρχίζει από τότε μία περίοδος ακμής για το Λαύριο: μία νέα πόλη χτίζεται στη μέχρι τότε έρημη ακτή των Εργαστηρίων. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα δημιουργούνται σύγχρονες βιομηχανικές εγκαταστάσεις,

οικισμός για το προσωπικό, δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, λιμάνι με αποβάθρες, σιδηρόδρομος για τη μεταφορά των μεταλλευμάτων και την εξυπηρέτηση της συγκοινωνίας με την πρωτεύουσα⁸.

Σαν επακόλουθο αυτής της αναγέννησης του Λαυρίου, παρουσιάζεται η συγκέντρωση εποίκων ελλήνων από διάφορα διαμερίσματα της χώρας, αλλά και ξένων του, που, ορμώνοντι από την προσφορά εργασίας στις μεταλλευτικές βιομηχανίες και από τη γενικότερη οικονομική άνθηση, εγκαταστάθηκαν στο Λαύριο και αποτέλεσαν τον πληθυσμό της πόλης⁹. Το φαινόμενο αυτό, δηλαδή της συγκρότησης του πληθυσμού του Λαυρίου από προερχόμενους από διάφορες περιοχές, είναι ένα «διαχρονικό χαρακτηριστικό της Λαυρεωτικής»¹⁰. Χαρακτηριστικά στοιχεία που δείχνουν την πληθυσμική εξέλιξη του Λαυρίου είναι τα εξής:

1869: 3.000 κάτοικοι, από τους οποίους 1.500 εργαζόμενοι στα μεταλλεία¹¹.

1871: Τρισχίλιοι άνθρωποι εισίν οι εν Εργαστηρίοις εργαζόμενοι¹².

1888: 2.600 εργάτες στην Ελληνική Εταιρεία και 2.500 στή Γαλλική Εταιρεία¹³.

1889: 5.816 οι κάτοικοι του Λαυρίου¹⁴.

1900: 2.000-3.000 εργάτες στην Ελληνική Εταιρεία και 3.000-4.000 στη Γαλλική Εταιρεία¹⁵.

Την περίοδο αυτή της ανάπτυξης του Λαυρίου, και συγκεκριμένα στα 1882, συνέβη και το γεγονός της θανατικής εκτέλεσης τριών καταδίκων στο Λαύριο. Οι τρεις εκτελεσθέντες ήταν ο Κτενοβέας και οι δυο ανεψιοί του Μπουρτζίκος και Λουκέας, που είχαν δολοφονήσει και μάλιστα με άγριο τρόπο χρησιμοποιώντας ρόπαλα, το δημόσιο εισπράκτορα για να τον ληστεύουν. Το έγκλημα είχε γίνει στο Λαύριο γύρω στα 1879-80 και το προϊόν της ληστείας ήταν 18.000 δραχμές. Καταδικάστηκαν και οι τρεις σε θάνατο και η εκτέλεσή τους έγινε με αποκεφαλισμό στη λαιμητόμο, στο Λαύριο το Σάββατο, 7 Αυγούστου 1882.

Η ληστεία, κίνητρο του εγκλήματος, ήταν μία μάστιγα της εποχής, γιαυτό και η καταδίωξή της ήταν αυστηρή και απηνής. Το ποσόν των 18.000 δραχμών που αποκόμισαν οι δολοφόνοι, πρέπει να θεωρηθεί σημαντικό για την εποχή. Για να γίνει δυνατή μία σύγκριση του ποσού αυτού με άλλα, ούτως ώστε να μπορέσουμε να συμπεράνουμε περί της αξίας του, παραθέτουμε τα ακόλουθα στοιχεία:

α. Ποσόν 25.000 δραχμών είχε διαθέσει η κυβέρνηση για την ανέγερση δημοσίου καταστήματος στο Λαύριο, προορισμένου για τη στέγη του Εφόρου Λαυρίου, του γραμματέα, της φρουράς, των φυλάκων και των αποστελλομένων ανωτέρων υπαλλήλων, σύμφωνα με την από 26 Αυγούστου 1872 έκθεση του πρωθυπουργού Επαμεινώνδα Δεληγεώργη προς το Υπουργικό Συμβούλιο¹⁶.

β. Οι περίφημες μετοχές της Εταιρίας Μεταλλουργείων Λαυρίου, ονο-

μαστικής αξίας 200 δραχμών, επωλούντο με τρέχουσα τιμή 310 δραχμών κατά την εποχή του «Λαυρωτικού»¹⁷.

γ. Σύμφωνα με το Νόμο της 20 Μαΐου 1871 «Περί Εκβολάδων», καθιερώνεται ο θεσμός του Γενικού Εφόρου Λαυρίου με βαθμό και μισθό Νομάρχη. Σ' αυτόν χορηγείται μηνιαία επιχορήγηση 200 δραχμών για ενόικιο, γραφική ύλη και έξοδα περιοδείας. Επίσης στον ίδιο νόμο αναφέρεται ότι στο Γενικό Έφορο τοποθετούνται δέκα φύλακες με μηνιαίο μισθό 80 δραχμές¹⁸.

δ. Το μέρος α' εξαμήνου 1882 για κάθε μετοχή της Εταιρείας Μεταλλουργείων Λαυρίου ήταν 7 δραχμές¹⁹.

ε. Στα 1882 το ημερομίσθιο του εργάτη στα μεταλλεία κυμαινόταν από 3 έως 5 δραχμές²⁰.

Η λαιμητόμος, σαν όργανο εκτέλεσης θανατικής ποινής, εφευρέθηκε στη Γαλλία κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 και έγινε γνωστή με το όνομα γκιλοτίνα²¹. Στην Ελλάδα ήρθε με την Αντιβασιλεία του Όθωνα (1834-35)²². Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα του τύπου της εποχής (1882), η λαιμητόμος φυλαγόταν στο Ναύπλιο και απ' εκεί, μαζί με το δήμειο, μεταφερόταν με πλοίο στους τόπους των θανατικών εκτελέσεων. Μάλιστα, οι θανατικές εκτελέσεις καταδίκων του ποινικού νόμου γίνονταν, για παραδειγματισμό, στους τόπους όπου είχαν διαπραχθεί τα εγκλήματα, με παρουσία κοινού. Στο Λαύριο, σώζεται η πέτρινη βάση, πάνω στην οποία είχε στηθεί η λαιμητόμος και διατηρείται ζωντανή η προφορική παράδοση για τη χρησιμοποίησή της. Είναι πολύ πιθανό να είχαν γίνει και άλλες θανατικές εκτελέσεις, εκτός από αυτές που παρουσιάζονται σ' αυτή την ανακοίνωση.

Στη συνέχεια, παραθετούμε μία επιλογή από δημοσιεύματα του τύπου της εποχής, από τα οποία διαπιστώνουμε ότι το γεγονός των εκτελέσεων απασχόλησε τον ημερήσιο αθηναϊκό τύπο και ότι δόθηκε σ' αυτό μεγάλη δημοσιότητα. Τα δημοσιεύματα καλύπτουν το διάστημα από την Πέμπτη 5 Αυγούστου μέχρι την Τρίτη 10 Αυγούστου 1882.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Δημοσιευμάτων του αθηναϊκού τύπου σχετικά με τις θανατικές εκτελέσεις της 7 Αυγούστου 1882, στο Λαύριο.

1. «ΑΙΩΝ» — Πέμπτη 5 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Πέμπτη 5 Αυγούστου 1882
2. «ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Παρασκευή 6 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΑΙΩΝ» — Παρασκευή 6 Αυγούστου 1882
«ΣΤΟΑ» — Σάββατο 7 Αυγούστου 1882
3. «ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Σάββατο 7 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΩΡΑ» — Σάββατο 7 Αυγούστου 1882
«ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ» — Σάββατο 7 Αυγούστου 1882
4. «ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882
5. «ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΣΤΟΑ» — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882
6. «ΑΙΩΝ» — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ» — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882
7. «ΣΤΟΑ» — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882
8. «ΣΤΟΑ» — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882,
βλ. και «ΕΦΗΜΕΡΙΣ» — Τρίτη 10 Αυγούστου 1882.

ΑΙΩΝ — Πέμπτη 5 Αυγούστου 1882

Διάφορα: — Την εσπέραν της Κυριακής απέπλευσεν εκ Πειραιώς η υπό τον υποπλοίαρχον κ. Κ. Κανάρην ατμομημιολία «Ναύπλιον», μεταβαίνουσα εις Ναύπλιον ίνα παραλάβη και μεταφέρη την λαιμητόμον μετά των δημίων εις Πάτρας, προς εκτέλεσιν της θανατικής ποινής του περιωνύμου καταστάντος κακούργου Πετράλδη ή Πετιμεζά. Μετά την θανατικήν εκτέλεσιν η ατμομημιολία θα μεταφέρη την λαιμητόμον και εις ετέρας πόλεις προς εκτέλεσιν και άλλων θανατικών ποινών.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Πέμπτη 5 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Σειρά κεφαλικών ποινών εκτελεσθήσεται εν Πάτραις, εφ' ω και απέπλευσεν εις Ναύπλιον ίνα παραλάβη και μετακομίση εκεί τον δήμιον και την λαιμητόμον η ατμομημιολία Ναύπλιον. Πρώτος θέλει καρατομηθή ο διαβόητος Πετράλδος ή Πετιμεζάς.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Παρασκευή 6 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Λαιμητόμος. Το ατμόπλοιον το κομίζον την λαιμητόμον και τους δύο δημίους εκ Ναυπλίου διήλθε χθες εξ Αιγίνης και παρέλαβε εκείθεν τους καταδίκους Λουκέαν, Κτεναβέαν και Μπουρζίκον, οίτινες θα αποκεφαλισθώσιν αύριον εις το δημοσιώτερον μέρος του Λαυρίου, αναχωρήσαντος εντεύθεν του αντεισαγγελέως κ. Λάλλωση, όστις θα παραστή εις την

εκτέλεσιν. Οι ρηθέντες είχαν φονεύσει τον δημόσιον εισπράκτορα εν Λαυρίω δια ροπάλων, αφού τον εξένισαν (;), αφαιρέσαντες εξ αυτού 18.000 δραχμών. Και νυν αποτίνουνσι την ποινήν της απανθρώπου πράξεώς των.

ΑΙΩΝ — Παρασκευή 6 Αυγούστου 1882

Η ατμομηιολία «Ναύπλιον», παραλαβούσα εκ Ναυπλίου τους δημίους και την λαιμητόμον, μετέβη χθες εις Αίγιναν και παραλαβούσα τους εις θάνατον καταδεδικασμένους Λουκέαν, Κλινοβέαν (sic) και Μπουρζίκον, ότινες είχαν φονεύσει δημόσιον τινα εισπράκτορα εν Λαυρίω, αφαιρέσαντες παρ' αυτού δρ. 18.000, μετέφεραν αυτούς εις Λαύριον, όπως εκτελεσθή η θανατική ποινή αυτών αύριον εις το δημοσιώτερον μέρος, επί παρουσία του αντεισαγγελέως κ. Λάλωση, αναχωρήσαντος χθες επί τούτω.

ΣΤΟΑ — Σάββατον 7 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Η ατμομηιολία «Ναύπλιον», παραλαβούσα εκ Ναυπλίου τους δημίους και την λαιμητόμον, μετέβη προχθές εις Αίγιναν και παραλαβούσα τους εις θάνατον καταδεδικασμένους Λουκέαν, Κλινοβέαν (sic) και Μουρζίκον, ότινες είχαν φονεύσει δημόσιόν τινα εισπράκτορα εν Λαυρίω, αφαιρέσαντες παρ' αυτού δρ. 18.000 μετέφερεν αυτούς εις Λαύριον, όπως εκτελεσθή η θανατική ποινή αυτών εις το δημοσιώτερον μέρος, επί παρουσία του αντεισαγγελέως κ. Λάλωση, αναχωρήσαντος χθες επί τούτω.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Σάββατον 7 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Χθες νύκτα απέπλευσεν εκ Πειραιώς το «Ναύπλιον», το φέρον τους τρεις αποκεφαλισθησομένους, τους δύο δημίους Μπεκιαρην και Αλεβιζόπουλον, και την λαιμητόμον. Στρατιωτική φρουρά εκ 55 πυροβολητών εντεύθεν και 15 χωροφυλάκων θα συνενωθή μετά της εν Λαυρίω χωροφυλακής υπό τον αντιμοίραρχον, ίνα παραστή κατά την εκτέλεσιν. Ο αντεισαγγελεύς κ. Λάλωσης είναι ο ανώτατος αντιπρόσωπος της εκτελούσης εξουσίας. Η εκτέλεσις θα γίνη λίαν πρωί σήμεραν εις την πλατείαν Θεορικού. Μόλις μαντεύουσι το απαίσιον τέλος των οι κατάδικοι, κάτι εικάζοντες. Αλλ' έως χθες δεν ήσαν βέβαιοι. Ο εις αυτών, ο Λουκέας, δεν έφαγε σχεδόν αφ' ης ελήφθη εκ των φυλακών. Πολύ μάλλον ατάραχος είναι ο ηλικιωμένος Κτεναβέας, όστις λέγεται και ο κύριος μοχλός του φρικτού τελεσθέντος κακουργήματος.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Σάββατον 7 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Μετά την εκτέλεσιν των τριών θανατικών ποινών εν Λαυρίω σήμεραν κατά των καταδίκων Λουκέα, Κτεναβέα και Μπουρζίκου, η λαιμητόμος θέλει κομισθή εις Καλάμας, όπου θα αποκεφαλισθή ο Κυριακούλης Φτυχιάκος ο φονεύς του ιατρού Παλαμάρα ο εξεγεύρας τότε δια του

αγρίου τρόπου δι' ου εφόνευσε το θύμα του την γενικήν αγανάκτησιν. Και μετά την οδυνηρήν ταύτην εντολήν, η εξουσία θα μεταφέρει την απαίσιαν λαιμητόμον εις Πάτρας ίνα τελευταία εκτελεσθή η αποκεφάλις του αποτροπαιοτάτου εκείνου κακούργου Πετράλδου ή ψευτο-Πετιμεζά, του δολοφόνου, ληστού και εμπρηστού εν τω οίκω του αγαθού κ. Βούδλεϋ εν Πάτραις και φονέως του ατυχούς θερμαστού Χελιδόνη εν Σύρω.

ΩΡΑ — Σάββατον 7 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Τρεις θανατικά εκτελέσεις γενήσονται σήμερον εν Λαυρίω, κατόπιν μία εν Πάτραις και ετέρα εν Καλάμαις.

ΠΑΛΙΓΕΝΕΣΙΑ — Σάββατον 7 Αυγούστου 1882

Διάφορα: — Σήμερον εξετελέσθησαν εν Λαυρίω αι τρεις θανατικά ποινά των δολοφονησάντων τον δημόσιον εισπράκτορα και αφαιρεσάντων τα εν αυτώ ευρεθέντα χρήματα δρ. 18.000, ήτοι του Λουκέα, Κτεναβέα και Μπουρζίκου.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: — Χθες τη 6 πρωινή ώρα εξετελέσθη εν τη κεντρικωτέρα θέσει του Λαυρίου η εκτέλεσις της θανατικής ποινής των τριών εκ Λακωνίας ορμωμένων Κτεναβέα, Μπουρτζίκου και Λουκέα οίτινες, ως γνωστόν, είχαν φονεύσει προ dietias τον δημόσιον εισπράκτορα Λαυρίου. Μετά την ανάγνωσιν της καταδικαστικής αποφάσεως υπό του αντεισαγγελέως κ. Λάλωση, πρώτος ωδηγήθη επί του ικριώματος ο Κτεναβέας, σκυθρωπός και σύννουσ και ουδέν ειπών παρεδόθη τοις δημίοις. Δεύτερος ανήλθε το ικρίωμα ο Μπουρζίκος, ο ατάραχος κατά το φαινόμενον, όστις πριν ή προσδεθί επί της απαισίας σανίδος είπε προς το παριστάμενον πλήθος δια φωνής θαρραλέας και βροντώδους ότι δικαία είναι η επιβληθείσα αυτώ τιμωρία, διότι έπραξε το φρικωδέστερον των κακουργημάτων, και ότι η τιμωρία αυτού και των συντρόφων του ας χρησιμεύση ως παράδειγμα. Ζητήσας δε συγχώρησιν παρά του θεού εν τη άλλη ζωή, αφού εν τη παρούση πληρώνει δια του αίματός του το φοβερόν έγκλημα, όπερ διέπραξε, παρακάλεσε τους παρισταμένους με φωνήν συγκινητικήν να τον συγχωρήσωσι και αυτοί ...Ο τρίτος των καταδικασθέντων Λουκέας απεκεφαλίσθη τελευταίος· ούτος είπε προς το πλήθος δια μεγάλης φωνής και συγκεκινημένος, ότι η επιβληθείσα αυτώ ποινή ήτο πολύ αυστηρά, διότι παρευρέθη μεν κατά την διάπραξιν του εγκλήματος τη επιμόνω παρορμήσει του θείου του Κτεναβέα, ον ητιάτω ως τον μόνον αίτιον της καταστροφής του, αλλά αυτός δεν ήπλωσε καν χείρα κατά του θύματος, θεατής απλούς διατελέσας, και μόνον κατά την διανομήν του αφαιρεθέντος χρηματικού ποσού μετασχών· δια ταύτα νομίζει, προσέθεσεν, ότι η κοινωνία βαρείαν τω επέβαλε ποινήν, αφού άλλοι, μεγαλύτερα διαπράξαντες, εκρίθησαν επιεικέστερον. Τοιαύτα περίπου

ειπών, εξήτησε συγχώρησιν και ηυχήθη να τύχῃσι συγχωρήσεως και οι καταδικάσαντες αυτόν. Ἰδού λεπτομέρειαι αίτινες ίσως μετά της αὐτῆς δυνάμεως ηδύναντο να χρησιμεύσωσι και υπέρ και κατά της θανατικῆς ποινῆς. Και όμως, χωρίς να ἦνε τις φιλόσοφος, εἴμπορεί να φιλοσοφήσῃ ἐπὶ μακρόν ἐπὶ των ἀπὸ των βαθμίδων του ικριώματος εξομολογήσεων τούτων.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882

Καθὰ τηλεγραφικῶς ηγγέλθη ἐκ Λαυρείου ἡ ἀποκεφάλισις των τριῶν καταδικῶν ἐξετελέσθη ἐν Θερικῶ ἀρξαμένη περὶ ὥραν 6 π.μ. Πλην των ἐντεύθεν μεταβάντων περιέργων πολλοὶ εἶχον συρρεύσει ἐπὶ τόπου ἐκ Λαυρείου και των περιχώρων. Το τηλεγράφημα προστίθησιν ὅτι πλήρης ἐπεκράτησεν ησυχία και τάξις κατὰ τε την ἐκτέλεσιν, μετ' αὐτὴν και κατὰ την ἐπιβίβασιν της λαιμητόμου μετὰ των δημίων, συνοδευομένων ὑπὸ ἀρκετῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ὁ νέος δῆμιος ὁ ἐσχάτως δους τον νενομισμένον ὄρκον περὶ οὗ ἐν καιρῷ ἐγράψαμεν ἐχρησίμευσεν ὡς βοηθός του ἤδη ὑπάρχοντος, προαλειφθεὶς οὕτω ἀπὸ της χθες εἰς το νέον αὐτοῦ ἀποτρόπαιον ἐπάγγελμα. Μετὰ την γενομένην χθες ἀποκεφάλισιν των τριῶν καταδικῶν ἡ λαιμητόμος μεταφέρεται εἰς Καλάμας ἵνα ἐξασκήσῃ το εἰδεχθῆς αὐτῆς ἔργον ἐπὶ της κεφαλῆς του Κυριακούλη Φτυχιάκου και κατόπιν εἰς Πάτρας δια την ἀποκεφάλισιν του Πετράλδου ἢ Πετιμεζά.

ΣΤΟΑ — Κυριακή 8 Αυγούστου 1882

Ειδήσεις: Τηλεγραφικῶς ηγγέλθη ἐκ Λαυρίου ὅτι ἐξετελέσθη τῆ πρωία ἡ κεφαλικὴ ποινὴ των τριῶν εἰς θάνατον καταδεδικασμένων δια τον φόνον του εἰσπράκτορος.

ΑΙΩΝ — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882

Ὡς τηλεγραφικῶς ηγγέλθη ἐκ Λαυρίου, τῆ 6 π.μ. του Σαββάτου ἐξετελέσθη ἡ θανατικὴ ποινὴ των τριῶν ἐκ Λακωνίας ὀρμωμένων καταδικῶν Κτενοβέα, Μπουρτζίκου και Λουκέα, οἵτινες, ὡς γνωστόν, εἶχον φονεύσει προ διετίας τον δημόσιον εἰσπράκτορα Λαυρίου, ἵν' ἀφαιρέσωσι παρ' αὐτοῦ δρ. 18.000.

Μετὰ την ἀνάγνωσιν της καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ὑπὸ του ἀντεισαγγελέως των πρωτοδικῶν κ. Λάλωσι, πρῶτος ἀνήλθεν ἐπὶ του ικριώματος ὁ Κτενοβέας, ὁ θεῖος των δύο ἐτέρων και ὁ την δολοφονίαν συλλαβών, ὅστις σύννοους και σκυθρωπός παρεδόθη εἰς χείρας των δημίων, χαμηλὴ τῆ φωνὴ ζητήσας συγγνώμην παρὰ των παρισταμένων. Δεύτερον ἀνήλθε τας βαθμίδας του ικριώματος ὁ Μπουρτζίκος, ἀτάραχος κατὰ το φαινόμενον, ὅστις δια φωνῆς εὐκρινούς ἐζήτησε συγγνώμην, προσθεὶς ὅτι δικαίως τιμωρεῖ αὐτόν ὁ Νόμος και συμβουλεύει τους παρισταμένους να μὴ υποπέσωσι εἰς τοιοῦτον ἐγκλήμα. Τρίτος και τελευταίος ἀνήλθε την λαιμητόμον ὁ Λουκέας ὅστις δια φωνῆς ἡχηρᾶς κατηράσθη τον θεῖον του ὡς τον αίτιον του

εγκλήματος, και ἐζήτησε συγκεκινημένος συγγνώμην παρά των παρεστῶτων.

Οἱ δῆμιοι μετὰ τῆς λαιμητόμου μεταφέρονται ἤδη εἰς Καλάμας, ὅπως ἐκτελέσωσι τὴν θανατικὴν ποινὴν τοῦ Κυριακούλη Φτυχιάκου, εἶτα δ' εἰς Πάτρας πρὸς ἀποκεφάλισιν τοῦ διαβοήτου κακούργου Πετράλδη ἢ Πετιμεζά.

ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882

Διάφορα: — Ἡ θανατικὴ ποινὴ των τριῶν καταδίκων ἐξετελέσθη το Σάββατον τὴν 6ην πρωινήν ὥραν ἐν Θορικῶ. Το δε φέρον τὴν λαιμητόμον «Ναύπλιον» ἐπανάλθεν εἰς Πειραιά, ὁπόθεν μεταβήσεται εἰς Καλάμας φέρον τὴν λαιμητόμον και τὸν δῆμιον δια τὴν ἐκτέλεσιν ἐκεῖ τῆς κεφαλικῆς ποινῆς τοῦ Κυριακούλη Φτυχιάκου.-

ΣΤΟΑ — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882

Ἡ ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ

Ἐν Λαυρίῳ, 7 Αυγούστου 1882

Ἀπὸ τῆς χθες μετὰ μεσημβρίαν διεδόθη ἐνταῦθα ὅτι σήμερον τὴν τετάρτην ὥραν τῆς πρωίας θέλουν ἀποκεφαλίσθῃ οἱ τρεῖς Λάκωνες οἱ φονεύσαντες πρὸ διετίας εἰς τὴν θέσιν Κυπριανόν τοῦ Λαυρίου τὸν δυστυχή δημόσιον εἰσπράκτορα και λαβόντες παρ' αὐτοῦ 18.000 δραχμάς. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ πάντες ἐνταῦθα κατελήφθησαν ὑπὸ ἀγωνιώδους ἀνυπομονησίας και περιεργείας ἀναμένοντες νὰ παρασταθῶσιν εἰς τὸ σκληρόν θέαμα.

Ολίγιστοι ἐγνώριζον τὸ ὀρισθὲν μέρος δια τὴν ἐκτέλεσιν, και ὡς ἐκ τούτου πλείστοι περιεφέροντο εἰς διάφορα μέρη ὅπου διεδίδετο ὅτι θα στηθῇ ἡ λαιμητόμος. Τέλος τὴν 3 πρὸς τὴν 4 πρωινήν ὥραν ἡ λαιμητόμος ἐστήθη εἰς τὴν καταλληλοτέραν θέσιν τοῦ Λαυρίου, πλησίον τοῦ μέρους εἰς τὸ ὁποῖον διεπράχθη τὸ κακούργημα, και ἤρχισε τὸ πλήθος σιωπηλὸν νὰ συναθροίζεταί ἐκεῖ.

Τὴν λαιμητόμον περιεκύκλωσαν οἱ ἀφιχθέντες ἐπὶ τούτῳ στρατιῶται σχηματίσαντες μέγα τετράγωνον. Ἡ συγκίνησις ἦτο γενικὴ. Πάντες ὠμίλουν ἢ μάλλον ἐψιθύριζον, και αἱ ομιλίας αὐτῶν περιστρέφοντο ὡς τὴν ἐπόμενον εἰς τὴν τρομεράν θέσιν των καταδίκων. Πρέπει τις νὰ ἴδῃ τὸ ἀπαίσιον ὄργανον στημένον δια νὰ νοήσῃ ποῖαν φρίκην ἐμπνέει.

Ἄτε ἡ ἡμέρα ἀνέτειλεν, ἐδόθη σημεῖον τι ἐκ τοῦ μέρους τούτου πρὸς τὸ κομήσαν (sic) τοὺς καταδίκους πλοῖον. Πρῶτος ἐξήλθε τοῦ πλοίου ὁ κ. ἀντεισαγγελεύς μετὰ τοῦ γραμματέως του, τοὺς ὁποίους ὑπεδέχθησαν αἱ ἐν Λαυρίῳ ἀρχαί ἐν τῇ προκυμαίᾳ. Μετὰ μικρὸν ἐξήλθον οἱ δύο δῆμιοι βαδίζοντες ἐν τῷ μέσῳ στρατιωτῶν ἐχόντων τὰς λόγχας ἐπὶ των ὀπλων των, και ἐβάδισαν κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν λαιμητόμον.

Ὁ ἀρχιδῆμιος πλησιάζει με σταθερόν βῆμα και ἦθος ζωηρόν τὴν λαιμητό-

μον. και εξετάζει εάν ενεργεί κανονικώς. Βεβαιωθείς δε περί της ασφαλούς ενεργείας της, αναμένει ατάραχος τους καταδίκους.

Την 6 ώραν ακριβώς αφίκετο το αμάξιον φέρον τους τρεις καταδίκους. Εβιάδιζε βραδέως περικυκλωμένον υπό στρατιωτών εν ω ιερεύς έφαλλε την νεκρώσιμον ακολουθίαν ταπεινή τη φωνή.

Άμα το αμάξιον εστάθη, οι κατάδικοι κατήλθον μόνοι και άνευ βοηθείας εν τω μέσω του τετραγώνου. Ο εισαγγελεύς πλησιάζει αυτούς και τους αναγιγνώσκει την καταδικαστικήν απόφασιν, είτα δε αμέσως προσέρχεται ο δήμιος όπως τους οδηγήση επί της λαιμητόμου.

Ο αξιωματικός της φρουράς παρετήρησεν εις τον δήμιον ότι πρέπει να λύση τας χείρας των καταδικων προ των βαθμίδων της λαιμητόμου, αλλ' ο δήμιος ηρνήθη απαντήσας εις τον αξιωματικόν: «Έλα να τους κόψης τότε η ευγενεία σου».

Πρώτος ωδηγήθη επί του ικριώματος ο Κτεναβέας, ο θείος των δύο άλλων, ο σκληρότερος και έχων διαπράξει και άλλα κακουργήματα. Παρεδόθη εις τον δήμιον σιωπηλός, ενώ δε έδενεν αυτόν επί της ορθής κινητής σανίδος είπε:

«Χριστιανοί, εγώ συγχωρώ όλους, και σεις πέτε ότι θέλετε δι' εμέ συγχωράτε με και ο θεός να σας συγχωρήση». Ελάχισται φωναί απήντησαν εις την τελευταίαν αίτησιν αυτού.

Ο δήμιος πατεί το ελατήριον, η σανίς η φέρουσα τον κατάδικον πίπτει, είτα ταχέως ο δήμιος σύρει το σχοινίον και καταπίπτει η μάχαιρα της ανθρωπίνης δικαιοσύνης και χωρίζει τούτον εκ του κόσμου...

Μετά ταύτα ωδηγήθη ο Μπουρτζίκιος. Ούτος άμα ανέβη τας βαθμίδας είπε προς το πλήθος ευκρινώς τας εξής ολίγας λέξεις αίτινες συνεκίνησαν όλους. «—Αδελφοί χριστιανοί! προ τριών ετών είμαι καταδικασμένος δια την αιμοβόρον πράξιν μου εδώ εις το Λαύριον, και δικαίως ο νόμος με κατεδίκασε εις θάνατον και την στιγμήν αυτήν η Κυβέρνησίς μας με καρατομεί. Προσέχετε λοιπόν να μη υποπέσετε εις τοιούτον έγκλημα, διότι έχομεν Νόμον. Συχωράτε με και Θεός να σας συγχωρήση».

Τελευταίος ήλθεν ο Λουκέας όστις είπε:

«—Ας όφεται ο θείος μας· αδελφοί χριστιανοί, ημείς δικαίως κατεδικάσθημεν· ας όφεται όμως ο θείος μας, όστις μετά ολίγον δίδει λόγον εις τον Θεόν».

Οι δύο τελευταίοι ωμίλησαν με πολλήν συγκίνησιν.

Γ.Γ.

ΣΤΟΑ — Δευτέρα 9 Αυγούστου 1882

ΛΑΥΡΙΟΝ, 7 Αυγούστου 1882

Σήμερον περί την 6 ώραν της πρωίας παρέστημεν οι πλείστοι των εν Λαυρίω εις την αποκεφάλισιν των τριών δολοφόνων του εισπράκτορος. Το θέαμα ήτο και τρομερόν, και ειδεχθές, και ενέπνεε και φρίκην και αηδίαν. Αη-

δίαν, διότι οι δήμιοι, ιδίως ο πρώτος, δεν είχε τίποτα το σεμνόν εις το παράστημα το δεικνύον τον εκτελεστήν του Νόμου, αλλ' επεδείκνυε θρασύτητα και αυθάδειαν. Αποτρόπαιον!

Οι τρεις άθλιοι παρεδόθησαν άνευ της ελαχίστης αντιστάσεως. Ο πρώτος, ο και κύριος ένοχος, ο Κτενοβέας, ηλικίας άνω των πενήκοντα ετών, προσήλθεν ωχρός, αδρανής, και εφέλισε λέξεις τινάς πριν αποθάνη ζητών συγχώρησιν από τους παρεστώντας ενστίκτως ούτως ειπείν. Ο δεύτερος έκαμε μικράν διδαχήν προς το πλήθος, ενώ φοβερά και τρομερα διδαχή επ action ήτο αυτός. Ο τρίτος αφήκε τον θεϊόν του, τον πρώτο καρατομηθέντα, εις την δικαιοσύνην του θεού, διότι αυτός τον παρεκίνησεν εις το έγκλημα, διαμαρτυρόμενος ότι δεν έβαφε τας χείρας του εις το αίμα του δυστυχούς εισπράκτορος.

Εν γένει, η εκτέλεσις αύτη παρήγαγε βαθείαν εντύπωσιν εις το πλήθος, διάφορον βεβαίως εις έκαστον αναλόγως της αγωγής και της φυσικής διαπλάσεώς του, αλλά φοβερόν πάντοτε δια πάντας. Είναι ανέκφραστον ό,τι αισθάνεται την στιγμήν εκείνην ο θεατής. Να βλέπη προ αυτού άνθρωπον ζώντα, λαλούντα, μεταμελημένον βεβαίως, και μετά μίαν στιγμήν να βλέπη τούτον νεκρόν.

Είμαι και δεν είμαι υπέρ της θανατικής καταδίκης, και υποθέτω ότι ουδείς προ της λαιμητόμου και του δημίου δύναται να μη κλονισθή.

Οι κατάρτικοι ούτε θρασείς εδείχθησαν, ούτε δειλοί. Υπέστησαν την τύχην των μετ' εγκαρτερήσεως αλλά συγκεκινημένοι. Ο τελευταίος, τον οποίον δεν εννόησα διατί αφήκαν τελευταίον, αφού ήτο ο ολιγώτερον κατά τα φαινόμενα ένοχος, και δεν έπρεπε να υποστή την τρομεράν βάσανον να ίδη τους δύο προ αυτού αποκεφαλιζομένους, ο τελευταίος λέγω είχε νευρικήν τινα ταραχήν και αγανάκτησιν. Απέθανε πιστεύων ότι ετιμωρήθη αυστηρότερον του πρέποντος.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ — Τρίτη 10 Αυγούστου 1882

Κατά την εν Λαυρείω θανατικήν εκτέλεσιν των τριών καταδίκων, εις αξιωματικός της φρουράς παρετήρησεν εις τον δήμιον ότι πρέπει να λύση τας χείρας των καταδίκων, καθ' ην στιγμήν τους ωδήγει ούτος προς την λαιμητόμον, αλλ' ο δήμιος ηρνήθη απαντήσας «Έλα να τους κόψης τότε η ευγενεία σου».

Συνοφίζοντας τα δημοσιεύματα του τύπου που εκτέθηκαν, καταλήγουμε στις εξής παρατηρήσεις και συμπεράσματα:

α. Οι εκτελέσεις έγιναν στις 7 Αυγούστου 1882, ώρα 6 το πρωί.

β. Ως τόπος των εκτελέσεων αναφέρεται η πλατεία Θορικού ή ο Κυπριανός. Ορθότερη πρέπει να είναι η θέση Κυπριανός, διότι με αυτή την ονομασία αναφέρεται εκείνη την εποχή η θέση όπου σώζεται και η βάση της λαιμητόμου.

γ. Πλην των ονομάτων των καταδίκων, αναφέρονται και τα ονόματα του εισαγγελέα Λάλωση, του υποπλοίαρχου Κ. Κανάρη (πλοίαρχου του «Ναυπλίου» που μετέφερε τη λαιμητόμο, τους καταδίκους και τη φρουρά) και των δημίων Μπεκιάρη και Αλεβιζόπουλου.

δ. Οι εκτελέσεις προκάλεσαν μεγάλη εντύπωση στην κοινή γνώμη. Το πλήθος των πολιτών που είχε συρρεύσει για να παραστεί σ' αυτές, όπως μας πληροφορούν οι ανταποκριτές-δημοσιογράφοι, δοκίμασε αισθήματα οίκτου για τους καταδίκους, αγανάκτησης για τη στάση των δημίων και αποτροπιασμό για το οικτρό θέαμα. Το αποτρόπαιο αυτό θέαμα της λαιμητόμου και οι αντιδράσεις των καταδίκων προκαλούν τον προβληματισμό για τη σκοπιμότητα ή μη της θανατικής ποινής.

ε. Οι κατάδικοι, την ύστατη στιγμή της ζωής τους και υπό τη σκιά της λαιμητόμου, συναισθανόμενοι το βάρος της πράξης τους, ζήτησαν συγχώρηση από το πλήθος. Από τους τρεις, οι δύο ανεψιοί και κυρίως ο δεύτερος, ομολόγησαν ότι ο θεός τους ήταν εκείνος που τους παρέσυρε στην εγκληματική πράξη τους.

ΑΡΗΣ Γ. ΚΑΝΑΤΟΥΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ουκούν ότι μεν πάνυ παλαιά ενεργά εστί πάσι σαφές· ουδείς γουν ουδέ πειράται λέγειν από ποίου χρόνου επεχειρήθη. Ξενοφών: Πόροι ή Περί προσόδων, IV. 2.
2. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, έκδ. ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1977, τόμος ΙΓ, σελ. 311.
3. Κ. Κονοφάγος: Το αρχαίο Λαύριο και η ελληνική τεχνική παραγωγή του αργύρου, Αθήνα 1980, σελ. 41.
4. Γ. Δερμάτης: Η πόλη με τη σκουριά, περιοδικό ΑΝΤΙ, τόμος ΙΖ, τεύχος 213/3-9-1982, σελ. 34.
5. Α. Κορδέλλας στο Κ. Κονοφάγου ό.π. (3) σελ. 44, 45.
6. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ό.π. (2), σελ. 312.
7. Κ. Κονοφάγος ό.π. (3), σελ. 48 κ.ε.
8. Λ. Cordellas: Le Laurium, Marseille 1869, σελ. 23 κ.ε.
Επιστολή του γάλλου πρεσβευτή στην Αθήνα Conte De Gobineau προς τον Υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας Marquis De Moustier Οκτώβριος 1866, στο J. Baeyens: Etranges Affaires Etrangères, εκδ. Fayard, Paris 1978, σελ. 119.
9. Φ. Στεφανόπουλος: Το νεοκλασικό Λαύριο, ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, (έκτακτη έκδοση), Αύγουστος 1976, σελ. 11.
10. Ε. Κακαβογιάννης: Επιλογή τοπωνυμίων της Λαυρεωτικής, Πρακτικά Α' Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής, Καλύβια 1985, σελ. 90.
11. Α. Κορδέλλας. ό.π., σελ. 26.
12. Εφημερίδα ΑΙΩΝ. 15 Απριλίου 1871, στο Τ. Βουρνά: Τα Λαυρεωτικά, εκδ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ. Αθήνα 1976, σελ. 52.
13. Κόμησσα της Γερσής: Ιστορία Μεταλλείου Ρωμαντικών γεγραμμένη, Αθήνησι 1888, σελ. 13. 16.
14. Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία, Αθήνα 1928, τόμος ΙΕ', σελ. 853, λήμμα «Λαύριον».

15. Κ. Κονοφάγος, ό.π. (3), σελ. 54.
16. Κ. Κονοφάγος, ό.π. (3), σελ. 48.
17. Εγκυκλοπαίδεια ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ, Αθήνα 1964, τόμος 9, σελ. 292, λήμμα «Λαυριακά».
Τ. Βουρνάς: Τα Λαυρεωτικά, εκδ. ΦΥΤΡΑΚΗΣ, Αθήνα 1976, σελ. 106 κ.ε.
Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, ό.π. (15), λήμμα «Λαυρεωτικά», τόμος ΙΕ, σελ. 848.
18. Τ. Βουρνάς, ό.π. (19), σελ. 60.
19. Εφημερίδα ΑΙΩΝ, 9 Ιουνίου 1882.
20. Κόμησα της Γερσέης, ό.π. (14), σελ. 13.
21. Εγκυκλοπαίδεια ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ, Αθήνα 1964, τόμος 5, σελ. 80, λήμμα «γκιλλοτίνα».
22. Π. Μάτεσις: Επάγγελμα δήμος, στην Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 11 Αυγούστου 1985.
Εγκυκλοπαίδεια ΠΑΠΥΡΟΣ-ΛΑΡΟΥΣ, Αθήνα 1964, τόμος 5, σελ. 530, λήμμα «δήμιος».

Summary

EXECUTIONS IN MODERN LAVRION

During the second half of the 19th century, a new industrial town was born in the southern end of Attica; this is Lavrion, known since the antiquity for its rich silver mines.

Modern Lavrion knew a flourishing period of its history, when two mining companies, one greek and one french, had very significant activities.

At that time (1880), three men, an uncle and two nephews, killed the public tax-collector in Lavrion and robbed him of 18.000 drachmas. They were condemned to death and their execution on the guillotine was carried out in a public place in Lavrion, the 7th August 1882.

The athenian newspapers covered this event in all details. The journalists drew the attitude of the condemned during the last time of their life; they described also the reactions of the crowd attending the executions.

ARIS G. KANATOURIS